

„Enyimé, elvettem!”

Parti Nagy Lajossal beszélget J. Győri László

– Március 15-én mondott beszédedben „önmaga dermesztő paródiájának” nevezted Orbán Viktor rendszerét. 2014-ig három éven keresztül hétről hétre segítettél magyar meséiddel, hogy meglegyenek a nyelvi eszközeink, hogy nevén nevezzük annak a világnak a jelenségeit, amelyben 2010 óta élünk. A társadalom 2010 óta tartó bénultságához alighanem hozzájárult, hogy nem tudjuk szavakba önteni az életünket az Orbán-rezsim hatalomra kerülése óta meghatározó jelenségeket. Persze azóta tudományos igényű leírások is születtek, operálhatunk a nagyon jogos maffiaállam vagy a fasisztoid mutáció elnevezésekkel, de az elmúlt években végig terminológiai nehézségekkel küzdöttünk, hiszen sokan precedens nélkülinek éreztük a Fidesz hatalomgyakorlását, és megállapítottuk, hogy ilyen állapot márpedig nincsen. És a társadalomban végbement rapid változásokkal párhuzamosan mintha a nyelv is nagyon sokat változott volna.

– Néha én is úgy érzem, hogy úristen, mekkorát változott, máskor meg azt gondolom, miféle változás az, amikor a legkülönbélebb, legvadabb idiotizmusokat megint előpiskálják a közös nemzeti szájüreg legsötétebb odvaiból, amikor szemrebbenés nélkül kimondhatók a zsidótörvények vagy a nyilasterror 44 végi mondatai. Nyelvi változás ez, vagy mentális katasztrófa,

ami nem nyelvi kérdés, ha vannak is ilyesfajta következményei? Nyelvi változás, hogy visszatérnek a kádárista bürokratikus, bikkfabolási fordulatok, lelöttyintve egy nagy adag kereszténynemzeti tejszínhabbal, mert egy politikusréteg ebben a hablatyban érzi valakinek magát? Ez inkább visszatérése több korábbi gyakorlatnak. Ami tán újdonság, ez sem elsősorban nyelvi, az az alpáriság, az „anything gőz” tahósága. A büszke arcátlanság, a nyílt hazugság, az alig leplezett erőszak nyers megjelenése. Az erősebb kutya baszik, aki hülye, haljon meg, ha semmije nincs, annyit is ér. Nekem úgy tűnik, hogy egyfelől a „minden a miénk”, másfelől a „minden mindegy” doktrínája következtében elkoptak a szelepek, sőt ama fékekkel és ellensúlyokkal együtt ki is iktatták őket, így bátran kimondható minden ostobaság, amit valaha kimondtak, olykor üdvös, sőt tanácsos is kimondani ezeket. A görcsös gyűlölködés és a lelkes seggnyalás mondatait is. S azt se felejtse el, ebben a politikai térben, ahol a kommunikáció a minden, meg persze ebben a médiaközéletben egyre vadabbakat kell mondani, hogy meghallják a beszélőt. Csoda-e, hogy gyors ütemben gátlástalanodik, durvul a hétköznapi nyelvhasználat is? Nincsenek fokozatok, rögtön robban az indulat lent is, de fent is, a szotyolapályok magasában. Az erő nyelve a

nyelvet magát is le akarja győzni, a lényeg, hogy az ő szájában legyen, másrészt csak az ő hátsóját nyalja és így tovább. A terminológiával védképp zavarban vagyok, azt hiszem, természetes, hogy egy ideig nincsenek szavaink. Ha valaki hozzád lép az utcán, és az összmagyarság, vagyis a te érdekeidre hivatkozva kicsit kirabol, miközben rátepes a lábadra, majd közli, hogy a pénztárcád holnapról átcsoportosítja, s mindezt kacsinva, mosolygósan teszi, akkor magától értetődően terminológiai problémáid támadnak. Kivált, ha meg sem fordul a fejedben, hogy a kérdést másképp is el lehet intézni, mint azt kultúremlékek között szokás. Úgy például, hogy az ember rendőrt hív. És ha ez az illető hozza is készségesen az ismerős rendőrt? Az Orbán-rezsim titka ez a végtelen, ájtatos gatlástalanság. Van Móricznak egy korai novellája, Tanyasi gyerek a címe. A kisfiú bekerül az iskolába, és meglátván egy szép, tán Penkala ceruzát, megragadja. A tanító magyarázza neki, hogy az nem az övé, de ő göröcsösen tartja a kezében, és azt hajtogatja: „Enyimé, elvettem!” Ilyesmi mondat van előttem, a hajdani székházügy óta, ha a Fidesz prominenseire gondolok. Az a kisgyerek persze áldozat volt, ők pedig nem, viszont hamar tettesekké lettek egytől egyig. Ez lett a kulcsmondat, hogy „Enyimé, elvettem!”, a többi garnírun, parasztvakítás. Elvettem, és ezt nem szégyeltem, hanem köré építem a NER-t. Csoda, ha a terminológia megteremtéséig relatíve sok idő telik el? Aki ezen gondolkodni kezd, persze hogy analógiákban kezd

gondolkodni, ha tudja is ennek korlátait, elnagyoltságát. Az ember első indulatában mond olyanokat, hogy fasiszták versus bolsik, meg hogy tiszta Kádár-, illetve Horthy-rendszer. Pontatlanok, persze, de bizony adják magukat, s adnak is némi kapaszkodót. Elég lidérces gondolataim támadnak, ha a weimari rendszerről vagy a harmincas évek második felének Németországáról olvasok. Vagy kézbe veszem Klemperer, a nyelvész fantasztikus könyvét a harmadik birodalom nyelvéről. Rémületes hasonlóságok, ugyanakkor egészen más a helyzet. De meddig más? És hát minden helyzet mindig egészen más... Ezt az interjút én már a neonáci mimikri-Jobbik tapolcai sikere után autorizálom, s bár nem akarok rettegni (pláne bérrettegni a jobbszélsőjobb e különösen ocsmány kifejezésével élve), sok okom a nyugalomra nincs, hisz ha muszáj, van-e más esélye a hatalom megtartására, illetve megszerzésére a jobbszélsőjobb két pártjának, mint az összebútorozás? S onnantól tényleg bármi lehet. De vissza a terminológiához. A maffiaállam metaforája szerintem jól és pontosan működik, de a Magyar Bálinték rendszerének tán mégsem ez a legfőbb erénye, hanem hogy megírták és egybegyűjtötték ezeket a nagyon izgalmas tanulmányokat. Én magamban sose hívom maffiaállamnak Orbán Viktor országlását. Nem is tudom, hívom-e valahogy. Ha, akkor *rezsimnek* mondom. Ungváry Rudolf fasisztoid mutációnak nevezi, ami ugyancsak sok tekintetben találó, és nagyon fontos, hogy megírta ezt a könyvet. Író-

ként a megnevezéssel elég szkeptikus vagyok, azt hiszem, a szépíró inkább „körbenevez” dolgokat. Lényegében az a munkája, a munkám, hogy megpróbálok körbeírni, körbekérdezni, fellengzősen: az ember lényege körül. De *megnevezni*, azt csak kegyelmi pillanatokban sikerül, ha sikerül egyáltalán. A tájfun szemérl is lehet írni, de belenézni többnyire szép illúzió.

– *Térjünk vissza az erdélyi népmesék nyelvén írott politikai publicisztikákhoz, a „magyar mesékhez” amelyek oly sokat segítettek az Orbán-rendszerről folytatott diskurzus létrejöttében. Talán egy évvel a 2010-es választások után indult a sorozat...*

– Igen, 2011 áprilisában, majdnem pontosan egy évvel a választások után, a gyöngyöspatai pogrom idején.

– *Már az elsőt is telitalálatnak éreztem, mert a jelenségek és a nyelv közötti feszültség igen működőképességnek bizonyult. Mikor szólalt meg benned a vészcsengő, hogy itt valami örült nagy baj van?*

– A vészcsengő régen szól, kisebb-nagyobb hangerővel. Az ezredforduló táján erősebben, az első Orbán-kormány idején, amikor megírtam a *Hősöm terét*. Nem tudom, hogy van ez, úgy látszik, az írói fogamban van egy ideg, ami nagyon erősen reagál a demagóg, brutálisan arrogáns, szélsőradikális magatartásra. Az erőszakra, ami már akkor ott volt, mindenekelőtt a MIÉP-ben, de az egész középső- és szélsőjobban. S hogyan szólt volna a vészcsengő 2006-ban, attól, ahogy a jobboldal utcára vitt és fel-tüzelt egy valóban és nem ok nél-

kül elégedetlen tömeget? Attól, ahogy a tévé kólaautomatáit szétverő csőcselék segítségével megkísérelte megpuccsolni az épp megválasztott magyar kormányt? Hogy itt, ezekben a magyabszurdokban vagy glosszatírásokban egy kvázi mesenyelv a főszereplő, annak is van előzménye: egy Banga Ferencsel közös mesekönyv apropójából már korábban is foglalkoztam a népmesék nyelvével, ezzel a páratlan és tündéri anyaggal. Imádtam benne mancsolni, emellett egyre inkább izgattak az egészen kicsi, tenyérynyi prózák, ha tetszik, cédulák, amik akár az ÉS Páratlan oldalán is működnének amolyan álglosszaként. Nem véletlen hát, hogy ebben a fekvésben íródott meg az első mese, igen, közéleti publicisztika egy speciális, szürreális írói nyelven. Érezvén, hogy ebben több van, a Gyöngyöspatáról való levelezésünk során szétküldtem a barátaimnak, akik azt kérdezték, miért nem adom oda az ÉS-nek. Kovács Zoltánnak tetszett az ötlet, kérdezte, mégis milyen gyakorisággal csinálnám. Én meg rávágtam, hogy hente. Utólag nem bánom, persze akkor már szívtam volna vissza. Miközben tudtam, ezt csak így lehet. Aztán lassan kitaláltam, hogy mennyire lesz konkrét, mennyire nem, hogy Orbán I. Fülkeforként szerepel, minden más közszereplő a valódi nevével. Ez fontos volt számomra, ahogy az is, hogy konkrét, lehetőleg a heti eseményekhez kapcsolódjak, mindig ilyesmit rajzoljak, túlozzak el, a szatíra természete szerint. Sokkal több újságot kellett olvasnom, sokkal többet neteztem, szívott be ez a heti rendszeresség.

Kezdetben még élveztem is. Később már nem annyira, de addigra a mesék elkezdtek a saját életüket élni, a terjedelem pedig beállt 2800 karakterre, ami elég sok olyankor, amikor jön a lapzárta. A legjobb állapotukban valószínűleg az első harmaduk után voltak a mesék, az első könyv megjelenésekor. A község minden héten várta, szeretete, de még újdonságnak számított. Sokan a vezércikkkel és ezzel kezdték az ÉS-olvasást, ami nagyon megtisztelő volt, csak hogy egy idő után úgy éreztem, a heti penzum teljesítése megesheti az életemet, a munkaidőmet. Hogy rám kívül. Nem is a műfaj, hanem ez az akart-akaratlan megmondóság.

– *Ez ma megúszható?*

– Félek, hogy nem. Ebben a térben, aki kinyitja a száját, rögtön lemegmondóemberezik. Én ezt nem akartam megúszni, nagyjából tisztában voltam a következményekkel. Nem is bántam igazán, ma se bánom, mert fontosnak tartottam ezeket az írásokat, de, mit mondjak, nem növelte a kedvemet, hogy a szakma, de pontosabb, hogy némelyek részéről egyre inkább éreztem ezt a fintorgásból és féltésből meg ki tudja, miből álló kevercset. Hogy egy posztmodernnek mondott szépíró miért keni össze magát a politikával...

– *Végtére is a politikával foglalkozó, a társadalmi kérdések iránt elkötelezett író szerepének van hagyománya nálunk. Ráadásul az író állampolgárként is megfogalmazhatja a véleményét.*

– Szerintem is, de az ilyesféle írói szerepvállalásnak az értelmiség egészében sincs nagy ázsiója. Félelem, finnyáság, kényelmesség, te-

hetetlenség, a jó alkalom hiánya, nem tudom. Sok minden. Sokféle vagyunk, és sokféle út vezet a belső szabadsághoz. S itt nem a művekről beszélek, hanem a literátori, az állampolgári véleményformálásról, amit a művek hinterlandja, a viszonylagos ismertség felerősít. Egy demokráciában nem kötelező élesen fogalmazni. Szabad európai polgárként ki-ki maga, szabadon döntheti el, hogy akar-e foglalkozni a közélettel, vagy sem. S ha igen, ha nem, mi módon. Nem várhatom el, ha sajnálom is az olykori túlvatosságot. Közben persze azt gondolom, hogy nagy a baj, és ha többen emelnék fel a szavukat, több civilkurázi van és lett volna bennünk, talán nem került volna ilyen reménytelen spirálba Magyarország. Én a mesékben találtam meg azt a kisformát, amelyikbe leginkább bele tudtam csatornázni a magánérzetemet. Aztán, lényegében két és fél év után éreztem a sorozaton, hogy kezd fáradni, megújítani nincs mit rajta, ennyi volt benne. S volt még egy nyomós okom. A szatíra egy közepesen bornírt struktúrában él meg leginkább, az író a túlzás, a karikírozás olykor igazságtalan eszközeivel „rámutat” a hatalom tévedéseire, elhallgatásaira. De amikor ez a hatalom már-már idiótaként szegi meg még a maga szabályait is, minden normát, amihez képest valami elrajzolható, ha kizárólag az ellenségnek kikiáltott EU-ból jövő pénz lenyúlása érdekli, ha a „lássuk, uramisten, mire megyünk ketten!” dühével vagy egyszerű téboltytól vezérelve szétver mindent, ott az egész válik önmaga paródiájává. Ott nem a téma, hanem a kész szatíra hever az

utcán. Mit lehet eltúlozni azon, ahogy ellopják Várad András juhász hat tonna birkatrágyáját? Vagy mit lehet eltúlozni Orgován Bélán? Ha én találom ki őt...

– *Hát, őt olvasóként azért kicsit soknak érezném...*

– Mert íróilag sok is lenne. Amit szabad a valóságnak, azt olykor az irodalom nem engedheti meg magának. Szóval egyre több tényről, eseményről, megnyilatkozásról éreztem úgy, hogy nekem ehhez nem kell hozzányúlnom, legföljebb alátartanom a monitort. Meg kell nézni a hálón egy kihelyezett kormányülést, ahogy Orbán és szotyolárjai idétlenkednek nép között, a Nyíró József Nemzeti Vegyesboltban vagy a Wass Albert Nemzeti Kolbásztöltőben. Ez önmagában egy magyabeszurd. A pongyolapitypang rein-karnációja. Nincs mit hozzátenni.

– *Valóban, az ember nap mint nap úgy érzi, nincsenek adekvát válaszai. A rezsím elkövet valami vérlázítót, mire az ellenzéki erők némi hezitálás után két héttel későbbre meghirdetnek egy tiltakozó tüntetést. A politikai ellenzék hihetetlenül tehetségtelennek és impotensnek tűnik. Olykor mintha kimondottan gyengeelméjűek volnának. Mindenemű politikai iskolázottság nélkül is nyilvánvaló, hogy együttes fellépés nélkül teljesen reménytelen az ügy.*

– Ugyanakkor viszont, amikor a 2014-es választások előtt, az utolsó pillanatban – és tényleg elég szerencsétlenül – mégis megpróbáltak összefogni, akkor mi történt? Elkezdődött a fanyalgás. Én, minden szkepszisemmel együtt, pártoltam ezt az összefogást, máig azt hiszem, hogy e nélkül még nagyobb

lett volna a baloldal veresége, illetve a Folytatjukisták győzelme. A tárgyalások előtt-alatt néhányunkat Fischer Iván magánlakásán megkérdezett Bajnai. Utóbb nem kevesen ezt a „ballib klikket” okolták a vereségért, szerintem leginkább nemzedéki alapon, s elég vacak tónusban. Nem tudom, hol az az elképzelés, amit előbb-utóbb ne fúrna halálra az a tábor, amelynek együtt kéne fellépnie, ha kényszerűségből is, hisz a választási szabályokat nem tudja megváltoztatni.

– *Persze, csak elkeserítő a baloldal „személyzete”. Gondolj bele, az MSZP végre megszabadult Mesterházitól, és megkapta Tóbiás Józsefet. Csöbörből vödörbe. Ez a választék. És az ellenzéki pártokon belül egyelőre másutt sem látok olyanokat, akikkel választást lehetne nyerni.*

– Igen, de vajon ki az az igazán minőségi ember, akit nem csak a szűk pártpolitika érdekel, vagyis államférfi és nem politikus, és elvállalná, hogy itt és most belevesse magát ebbe a politikába? Bajnai megpróbálta, és kedvetlenül, véres fejjel távozott. Ennél nagyobb baj, hogy akiket legjobban megnyomórít ez a rendszer, képtelenek az érdekeik érvényesítésére. Belátták, hogy örökké így volt és így lesz. Ez az ország harmada. Ki védi őket? Ki törődik velük? Gyakorlatilag nem is tudják, hogy tönkre vannak téve. Aki meg tisztában van vele, az félti az állását, és hallgat. Mondanám erre, hogy diktatúra, de akkor mik a tényleg zárt, egyértelműen elnyomó rendszerek?

– *Jó, térjünk vissza a megnevezésre. Én az utóbbi években sok időt töltöttem Németországban, ahol*

mindenki értetlenül arról kérdezgett, hogy mi a fene van itt nálunk. Erre én mindig azt mondtam, hogy nem tudom igazán elmondani.

– Nem tudom, mennyire lehet megértetni ezt a katyvaszt, amiben élünk. Autokráciánál régóta több. Ha viszont *diktatúrázok*, akkor hogy van, hogy mindenki szabadon utazhat? Diktatúra, de szabadon lehet írni róla? Igen, de csak a nyilvánosság egy körülhatárolt, hirdetésmentesített, tehát elszegényített szeletében, hisz a sajtó túlnyomó része a kormány véleményét szajkózza. Jó, jó, mondhatja az illető Berlinben vagy Bécsben, de hát mégiscsak van bizonyos sajtószabadság, mire én: hát hol sajtószabadság az, amiben egy ilyen krelihelyzet létrejöhet... Nehéz megérteni. S akkor jön a kis fejszóválás, hogy ilyenek ezek a magyarok... Legföljebb még hozzáteszi az illető, hogy nem érti, mért választották meg Orbánt másodsor is. Ezek szerint a többségnek mégiscsak jó...

– *Na ilyenkor jön a következő nehezen magyarázható dolog: a választási rendszer...*

– Az totál igazságtalan, persze, hisz ők hozták maguknak. De az ellenzék belement, ezáltal el is fogadta, következésképp azt is elfogadta, hogy a legtöbben Orbánt választották, ha csak a nép negyede is. Noch dazu az ellenzék képviselői szépen bementek a parlamentbe, és felelőküdték az orbáni ezeréves alaptörvényre. Rövid távon nyilván jobban jártak, hosszú távon ez a teljes lenullázódás, szerintem akkor is, ha közben megszűnt a kétharmad. Néha azt gondolom, a rezsim ügyessége abban áll, illetve állt őt évig, hogy tudta, tudni vélte, meny-

nyire lehet becsörtetni a többség, az átlagember mindennapjaiba úgy, hogy az ne forduljon ellene. S ha fordulna, se tudja, hogyan. A trafikok? A vasárnapi zárva tartás? A szociális háló totális szétverése? Az emberek nem gondolnak jól róluk, ahogy Gyurcsányékról sem gondoltak semmi jól 2006-ban, mégis inkább őket választották, mint a Fideszt. És vajon az EU miért nem kéri ki magának élesen, ami itt zajlik, miért nem küldi el a fenébe Orbánt? Mert semmi olyan nem történik, ami igazán mélyen sértené az érdekeit, az értékek meg... na, azok sokat kibírnak. A magyar hiánycél teljesül, a tahóság, a sunyi kétszínűség meg inkább az etikett része. Ugyan már! Egy kis zsidózás, gondolhatják. Hát hol nem zsidóznak Európában? Különben is, ha baj van, a magyar prügelknabe lényegében visszakozik. Kit érdekel, hogy otthon, a felcsúti sztyepén eljátssza a győztest? Ha a magyarok hagyják, játssza. A rezsim elment addig a határig, amíg elmegetett úgy, hogy veszélybe ne kerüljenek a bejövő pénzek, és mindig csak annyira szívatja meg a népet, amíg be tudja neki habonyozni, hogy a Gyurcsány az oka mindennek. És a többség a jelenlegi lebutított állapotában a jelek szerint sok mindent be is vesz. Ez az „egyensúly” most borult fel. Én attól félek, hogy Magyarországon a változáshoz szükséges kritikus tömeget a neonácik lesznek képesek megmozdítani. Egyszerű üzenetekkel, sarkos véleményekkel, és rövid lesz az út a cukitól a cokiig. Ebből ezt-azt a maga módján érzékeltetett a Magyar mesék sorozata, de egészében leírni nem tudhatta a történéseket.

– *Annnyiban mégiscsak, hogy afféle publicisztikai naplóként követte az eseményeket. Forrásértékű lesz az utókor számára, bár alighanem meg kell majd lábjegyzetelni. Persze mindez csak itthon segít. Emlekszem, egyszer egy magyar–német írótalálkozón olvastál föl belőle, a tolmácsolás lehetetlen volt, szegény németek egy kukkot sem értettek belőle, hiszen fordíthatatlan.*

– Lényegében igen, de azért próbálkoztak velem, az én novelláim fordítója, a bécsi Buda György, s legutóbb Stephan Krause német irodalomtörténész. Ő azt találta ki, hogy arra a nyelvre, akcentusra fordítja, amit a Németországban élő magyarok használnak többnyire, hogy ebből keveri ki az idegenséget, szürreálisságát a nyelvnek. Persze a kulturális és utalási háló átültethetetlen. Nagy nyelvről a kicsire igen, de ez fordítva nem működik. Egyébként már én magam sem emlékszem minden utalás forrására, előfordul, hogy utána kell néznem, s az is, hogy nem lelem a forrást.

– *Március 15-i beszédedben azt mondtad, hogy a megjelentek között talán már azok is ott vannak, akik majd megdöntik ezt a rezsimit. A magyar író hagyományosan vátesz. Látsz valamit? Tényleg, miben reménykedjünk?*

– Hát, ha valami, vátesz nem vagyok. Sőt azt hiszem, a magyar író a nem magyar íróhoz hasonlóan egyáltalán nem vátesz. Legfőlőbb bizonyos jóslatokra ragadtatja magát. Azt mondja például, hogy holnapután délután nemzethalál. Ha nincs nemzethalál, mindenki örül, hogy ez most elmaradt, és nem kárhoztatják érte. Ha meg van nem-

zethalál, akkor mondhatja, hogy „tessék, nem megmondtam?”.

Én kifejezetten rossz előrejelző vagyok, mivel se a ború- se a derűlátásomnak nem tudok igazán hinni. Az elég valószínű, hogy ez így nem tarthat sokáig. Persze mért ne tarthatna? Mi robbantja szét ezt a rezsimit, ha a létező demokratikus ellenzék nem? A Jobbik, hogy a helyére nőjön? A szociális feszültségek? A végét érző hatalom, amelyik megeszi önmagát a koncon marakodva? Milyen botrány robbanthatja szét, ha például Paks botránya sem, ahol a ténynek, hogy a megépítendő atomtemető miatt másfélszer annyiba fog kerülni a projekt a prognosztizálnál, szóval e ténynek esélye sincs elérni azt az ingerküszöböt, amit egy Gucci táskára, egy Pasa parki lakás vígan megugrik. A fiatalok, akik tán hamarabb besokallnának, ezt úgy fejezik ki, hogy elmennek, s mondhatom-e, hogy nincs igazuk, ha egyszer igazuk van? De mivel a közép- és az idősebb nemzedék lassan kihál a politikából is, a társadalomból is, mégis olyasmiben lehet bízni talán, hogy lesz egy csapat, amelyik hazajön Nyugatról, és próbál valamit kezdeni ezzel az országgal. Nem biztos, hogy a kedvem vagy az ízlésem szerint valót, de ez mindegy, ha megpróbálja benn tartani a demokratikus Európában, föltéve, hogy lesz ilyen akkor. Remélem, lesz.

– *Miért várják az emberek olyan tétlenül a változást? Persze megvannak félemlítve, apatikusak, az ellenzéki pártok is taszítják őket, de ezzel együtt nem érzem indokoltnak, hogy néhány esettől, az internetadótól és a felsőoktatás átalakításáról*

szóló elképzelésektől eltekintve számottevő tiltakozás nem alakult ki. Ezek az esetek egyébként nagyon jól mutatják, hogy nem is reménytelen a szembeszállás. Lusták volnának? Apatikusak? Gyávák? Buták?

– Nehéz megmondani, hogy mások mennyire legyenek bátrak. Én, ha megkérdeznék, nem hallgatok, igyekszem nem mellébeszélni, kibújni. De hát én szabadúszó író vagyok, engem nem nagyon van honnan kirúgni. Másokon viszont nehéz számon kérni bármit is. Más kérdés, hogy abszurdumnak tartom, és dühít, hogy például a pedagógustársadalommal, a legnagyobb létszámú értelmiségi réteggel szinte bármit meg lehet csinálni. Azokkal, akiken nagyon sok múlik egy normális országban. Sokszor nem is értem. Egy tantestületben vannak, mondjuk, negyvenen. Ha egyvalaki nemet mond, azt kirúgják, ha hét, az határeset, ha tizenhárom, akkor nem nagyon lehet velük mit csinálni, Egyszer ki lehet rúgni egy igazgatót. De minden igazgatót nem lehet kirúgni.

– *Március 15-re ki akartak rendelni váci iskolásokat Budapestre spontán örülni. Az iskola megtagadta. Szerintem példás dolog történt.*

– Igen, merthogy nem történt semmi. Az igazgatót lebarmolta a polgármester, és amikor kiderült, hogy az iskolák zöme nem küldött senkit, csak épp nem írt levelet e tárgyban, a kormányzati propagandistáknak a szemük se rebhent, köztelték, ők senkit nem köteleztek, felajánlottak egy jó kis budapesti kirándulást, ha nem kell, nem kell, éljen a demokrácia. Egy pillanat alatt visszakoztak. Ahogy a tandí-

jas tüntetések idején. Annyira, hogy Orbán kis híján az élére állt a tandíjellenes tüntetéseknek, hisz ez élteti, az élre állás. Nekem úgy tűnik, ez a rezsím azonnal retirál, mihelyt erőt érez magával szemben. Az internetadót egy pillanat alatt vonták vissza. Ha lenne egy erős ellenzék, kihasználná ezeket a ziccereket. Ha az emberek ráéreznének erre, tán nem lennének ilyen bátortalanok. Nem mondanám gyávaságnak, inkább reménytelenségnek, olykor kényelmességnek...

– *Apátiának...*

– Talán apátiának. Meg annak, hogy nem tudhatják, történik-e bajuk, hisz a jogaikkal abszolút a kedve és persze érdekei szerint babrál a rezsím. Lehet tűnődni, mi kéne például egy rendes állampolgári engedetlenségi mozgalomhoz. A magánnyugdíjpénztárak megszüntetését nem is mondom, az kívül esett a hétköznapi horizonton, ám belül azon a tapasztalaton, hogy ami nincs a párnám alatt, az úgysem az enyém. De az útdíjak ostoba, kaotikus bevezetése ilyen lehetett volna. Nem lett.

– *Illetve elkezdték használni az elkerülő utakat. Az elkerülő utak használata szerintem szimbolikusan is mutatja az erről való gondolkodást. Ki-ki egyénileg megkeresi azt a lehetőséget, ami személy szerint mentesíti őt a fizetés alól. A városkörnyéki települések pedig egy perc alatt élhetetlenné váltak, mert rájuk zúdult a sztrádák forgalma.*

– Van abban valami riasztó, hogy az állampolgárok nagy része még annál is kiszolgáltatottabbnak érzi magát, mint amilyen. Én hajdan azt hittem sok tulajdonságról, nyomorúságról, bizonyosfajta aljasság-

ról, gyávaságról, igazodásról, sunyizásról, hogy meglehetősen rendszerfüggő, hogy mindenekelőtt a létezett szocializmust jellemezte, de be kellett látnom, az ember lesz ilyené, ha bármilyen alávetettségre épülő államban él, amelynek nincs szüksége szabad polgárookra. A dacos nemtörődomség és az alattvalói mentalitás – e kettőre és a mindenkori anyagi kiszolgáltatottságra bőven alapozható egy ilyen rezsim, mint a mostani.

– *Ebben az országban mintha már jó ideje hideg polgárháború folyna. Nagyon tartok tőle, hogy ez csak eskalálódhat, mert Orbán Vikornak amúgy sem szokása kitolatni a zsákutcából, most pedig már valószínűleg meg sem teheti. Önmagától pedig sosem fog fölállni.*

– Önmagától nem, de valamelyik kreatúrája rásegíthet. És mi van, ha az egész rezsim bedől, erőszak nélkül? Kérdés, hogy ki nyomul be a többé-kevésbé üres helyre. Vona Gábor? Az erőszaktól azért félek, mert irányíthatatlan. Abban reménykedem olykor, hogy összejön az a kritikus tömeg, amely legitimitációt adhat egy létrejövő politikai csoportnak, egy ellenzéki kerekasztalnak, akár egy új nemzetgyűlésnek. Ehhez persze nagyon erős felhatalmazás kell, és még akkor is, ha ez meglenne, nem tudom, immár megúszható-e az erőszak. De ki tudja, mi történik még? Ha valaki egy héttel 89. karácsony előtt azt mondja, hogy Ceausescu hét nap múlva helikopteren menekül, az illetőt kiröhögik, és még örülhet, ha nem zárják bolondokházába. Nem analógiának szánom, annak nem jó, de tán szemlélteti milyen gyorsan, váratlanul képesek megváltoz-

ni a dolgok. Az öröknek tűnő pohár valamitől úgy reped be, persze nem előzmények nélkül, hogy nem lehet megállítani a folyamatot. Ki gondolta volna 2010-ben, hogy ennyire nem tanultak az előző kormányzásukból? Még a 2015-ös „Folytatjuk”-ot is övezte némi értetlenség, pedig addigra szerintem világos volt, hogy pont ez és pont ennyi várható tőlük, hogy csak ilyen arrogánsan és hülyén képesek viselkedni. Valamelyik újság leírta mostanában, hogy egy éve nem kormányoznak. Tényleg nem. Egyszerűen tragikus, hogy a demokratikus ellenzék ebből nem képes semmiféle tőkét kovácsolni. Eddig gondolhatta, hogy így vagy úgy, előbb vagy utóbb az ölébe hull a hatalom megint. De mostantól ez nincs így. Akinek az ölébe hull, azok a kikozmetikázott neonácik. Ezt kéne megakadályozni az úgynevezett baloldalnak. Amit mostanában Tapolca óta némelyek sugallnak, hogy összefogni ezzel a Fidesszel, az szerintem katasztrófa lenne. De ha valami csoda folytán a demokratikus ellenzék képes is lenne hatalomra jutni, nagyon hosszú időnek kell eltelnie, amíg ezt a sok szutyokság, anyagi és lelki korrupció eltakarítható a közéletből. A nép majd lassan és praktikusán megrázza magát, és megvonja a vállát: eddig ezek uralkodtak, templomba illett járni, most majd jönnek azok, és majd nem járunk annyit templomba. Majd elküldjük a fenébe a KLIK-et meg a hoffmannrózsákat, megint lesz sok tankönyv és így tovább. Élni kell, és élni mindig is nehéz lesz.

– *Nem hiszem, hogy a Fidesznek sikerült volna teljesen indoktrinálnia az embereket, de annyi biztos,*

hihetetlen morális és értékválságot élünk át most már jó ideje. Minden áldott nap történik valami, aminek nem volna szabad megtörténnie, és ami erkölcsi gátakat szakít át...

– Igen, ez a Fidesz sara, de azért bőven benne vannak az elmúlt huszonöt év mulasztásai is. Sőt, mondhatnám, az egész felnőtt életünk egy masszív értékválság közepette telt el, nem? Elértéktelenedett a tudás, a magaskultúra, az egészség, aztán még ki sem alakult, már erodálódott az üzleti tisztesség. Az a kapitalizmus, mely e tájon honos, illetve honos volt, ezen értékeknek finoman szólva nem kedvezett. Mindig maradványelven működött az úgynevezett „humán-

erőforrás”. Mikor volt a mi életünkben olyan időszak, amikor úgy éreztük, hogy létezik egy jól kitalált, tartható, hosszú távú kulturális stratégia? Soha. Mindig is lassú romlásként éltük meg a közösségi létezésünket.

– *Ne keseríts el, azért voltak jó éveink...*

– Tényleg voltak, a fiatalabbaknak lesznek is, sokáig tényleg volt a szabadságnak felhajtóereje, és remélem, lesz is. Most tanácstalanság, zötyögés a semmibe egy Nyugat pénzelt, Keletre tartó öregeske batáron, felmagzott sztráda, lehajtók keresése, elszállt nagyúri sofőrök, gondterhelt, ijedt és mohó kliensek, sértett, lenézett alattvalók.

Szerzőink könyvei

